

Open leerhuis Betlehem 2018/03
Met medewerking van
Onzen Heertje erfgoedvereniging vzw
en steun van

Het Goede doel vzw
Doornstraat 11A
8970 POPERINGE

Deuterokesaja

Vu. Fonds Het Goede Doel vzw., Doornstraat 11A, 8970 Poperinge

1 Jes. 40-55

Met dank aan het artikel van M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette (red.), *Bijbelcommentaar Hooglied – Kesaja. Studiebijbel Oude Testament, deel 9. Veenendaal: Centrum voor Bijbelonderzoek, 2012. Excurs 6, 'De Knecht des HEREN (Kesaja 42-53)', pp. 891-903.*

De boeken van de profeten zijn niet ineens ontstaan, als het werk van één schrijver. Als een boek de naam draagt van Kesaja of Jeremia, dan betekent dit dat woorden van Kesaja of Jeremia een belangrijk deel of de kern vormen van dat boek. Maar het boek zelf is in de loop van de traditie gegroeid. Rond de uitspraken van een profeet, die erin werden opgetekend, werden andere stukken van latere oorsprong in het boek verzameld, om de woorden van de profeet voor een latere tijd te verduidelijken of om andere redenen die ons soms ontgaan.

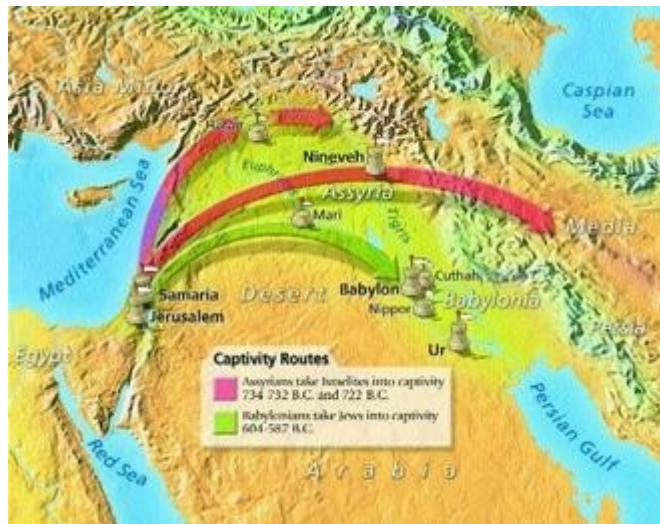
Zo is ook het boek Kesaja een verzameling van uitspraken en gedichten die enigszins zijn geordend. Men kan in het boek drie grote delen onderscheiden: hoofdstuk 1-39, 40-55 en 56-66. De hoofdstukken 40-55 stammen globaal genomen van een latere profeet, die, ons overigens onbekend is. Omwille van de plaats van zijn werk in het boek Kesaja, noemt men deze profeet Deutero-kesaja of Tweede Kesaja.

1.1 LATERE PROFEET

De opvatting dat deze hoofdstukken van een latere profeet afkomstig zijn, wordt thans door de bijbelgeleerden aangenomen, en steunt op duidelijke kenmerken van de tekst: deze profeet heeft onbetwistbaar een eigen taal en stijl, hij heeft zijn eigen belangstellingspunten en zijn woorden horen thuis in een andere periode van de geschiedenis dan die van Kesaja zelf¹.

1.2 ASSYRIË EN BABEL

Wat dit laatste betreft, is het duidelijk dat Deuterokesaja optreedt tijdens de ballingschap in Babel. Er wordt niet meer gesproken over het Assyrisch gevaar zoals bij Kesaja. De vijand is thans Babel en de profeet kondigt de bevrijding aan uit de Babylonische ballingschap. Het einde van de ballingschap is reeds nabij en de redder, de Perzische vorst Cyrus (555-529), is zijn opmars begonnen, die zal leiden tot de val van Babel en zo tot de bevrijding van de verbannen Joden.

¹ Sommige exegeten – vooral die de letterlijke profetie willen veilig stellen – houden het bij de ene schrijver van Kesaja. De verlichting houdt het bij de keuze voor de ENE boodschap JHWH bevrijdt, zijn naam is die-meegaat-en uit de ballingschap roept, redt en Zijn Naam eer aandoet via dé knecht des Heren.

1.3 HEILSORAKELS

Het boek van Deuterokesaja omvat hoofdzakelijk drie soorten profetieën. De voornaamste zijn heilsorakels, waarin de profeet de *naderende verlossing* uit de ballingschap aankondigt. Jahwe zal zijn verbannen kinderen uit Babel naar Juda terugbrengen. De terugkeer wordt een tweede Uittocht², nog heerlijker dan de eerste. Trouw aan zijn woestijnwonderen van weleer zal God ook thans zijn volk tijdens de tocht met alle zorg omringen. In het vaderland teruggekeerd zal Jahwe zijn volk blijven beschermen. Het land en vooral Sion-Jeruzalem zullen weer in volle heerlijkheid worden opgebouwd³. Uit alle streken zullen de kinderen Israëls terugkeren en het verzwakte volk zal talrijk worden en sterk. Dit herstel heeft ook een godsdienstige waarde: het sluit een groei in van de gemeente van Jahwe en een getuigenis van Israël voor Jahwe ten overstaan van de vreemde naties.

1.4 GERICHTS WOORDEN

Daarnaast staan de gerichtswaarden, waarin Jahwe door de mond van de profeet a.h.w. een rechtsstrijd voert tegen Israël of tegen de heidenen. Deze literaire voorstelling van een proces waarin Jahwe soms optreedt als rechter, soms als aanklager, is bij alle grote profeten welbekend. Bij de oudere profeten voert Jahwe zijn geding tegen zijn eigen volk Israël. Bij Deuterokesaja echter staat Jahwe meestal als eisende partij tegenover de heidenvolken, hoewel ook hier

een paar gerichtsuitspraken tegen Israël voorkomen.

Tegen Israël verantwoordt hij de ballingschap als een straf, door te wijzen op de voortdurende zondigheid van het volk Gods doorheen heel zijn geschiedenis⁴. In de gerichtswaarden tegen de heidenen verdedigt Jahwe zijn exclusieve goddelijkheid⁵.

Deze tekstdelen getuigen van het strict monotheïsme (één God) van de profeet: God is alleen de Heer, naast Hem is er geen. Hij alleen beheerst de gehele geschiedenis en dit toont de profeet vooral aan door de goddelijke voorspellingen die steeds worden vervuld. De goden van de heidenen zijn niet in staat iets te voorspellen of iets tot stand te brengen in de geschiedenis: alleen Jahwe kan dat. In enkele profetieën drijft Deuterokesaja zelfs de spot met de makers en de aanbidde van godenbeelden. Ook in de twistgesprekken stelt de profeet de goddelijke soevereiniteit van Jahwe in het licht⁶.

Hieruit besluit hij dat het Jahwe is, die achter de successen van Cyrus staat. Het welslagen van deze vorst wordt door Jahwe geleid, met het oog op zijn plan van bevrijding en herstel van zijn volk. Deuterokesaja is dus een verdediger en verkondiger van het geloof in de éne God Jahwe.

² We denken vooral in termen van ballingschap. In bijbelse termen is dat bv. In de ca. Assyrië: het *scheermes*. De ballingen werden te schande geschoren en weggeleid. *Op die dag zal de Heer met een aan de overkant van de Eufraat gehoord scheermes – de koning van Assyrië – alle haren van hoofd en baard en zelfs het schaamhaar afscheren.* Jes. 7: 20.

11 Daarom, zo waar ik leef – spreekt God, de HEER –, omdat je mijn heiligdom hebt verontreinigd met je afschuwelijke wangedrag, daarom zal ik je met mijn zwaard kaalscheren; ik zal geen medelijden tonen, ik zal geen medelijden kennen. 12 Een derde deel van je inwoners, Jeruzalem, zal binnen je muren sterven door de pest en de honger, een derde deel zal daarbuiten vallen door het zwaard en een derde deel zal ik in alle windrichtingen verstrooien en met het zwaard achtervolgen. Ez. 5.11-12.

³ Jes. 41: 8-20; 42: 14-17; enz.

⁴ Jes. 42: 18-25; 43: 22-28; 50: 1-3.

⁵ Jes. 41: 1-5, 21-29; enz.

⁶ Jes. 40: 12-31; 44: 24-28; enz.

Maar dit monotheïstisch geloof staat in dienst van zijn boodschap over de naderende bevrijding. Daarom noemt men de verzameling van zijn profetieën en gedichten terecht *Het Boek der vertroosting*⁷.

2 Ebed Jahwe

2.1 DE DIENAAR VAN JAHWE.

Bijzondere aandacht heeft men steeds gehad voor vier tekstdelen uit Jes. 40-55, waarin gehandeld wordt over de Dienaar van Jahwe. Vandaar de naam: zangen of profetieën van de Dienaar van Jahwe of van de lijdende Dienaar⁸ – eigenlijk gedichten.

De grote belangstelling voor deze teksten hangt samen met het feit dat de christelijke traditie in de lijdende Dienaar een voorafbeelding heeft gezien van Jezus Christus⁹.

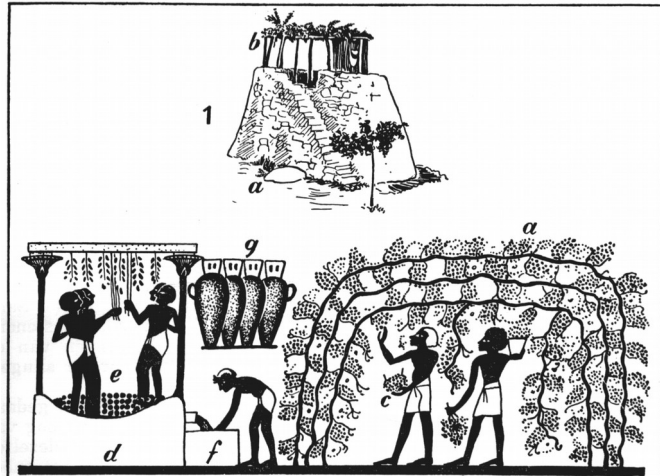
Er is over de identiteit van de Dienaar heel wat te doen geweest. Volgens sommigen is hij een *symbool van het lijdend Israël* dat zal worden verlost. Naast deze collectieve interpretatie is de individuele verklaring meer in trek. Men denkt aan *Mozes, koning Hizkia, de profeet Jeremia of Deuterokesaja zelf*. In de lijn van het Tweede Verbond ziet men veelal in de Dienaar een toekomstige heilsfiguur. In tegenstelling met het eerder triomfantelijk messianisme, zou de profeet van de ballingschap verwachten dat het heil zal tot stand gebracht worden door een lijdende profetische figuur, die na vernedering zal verheerlijkt worden. Het is niet uitgesloten dat in de onderscheiden tekstdelen ook verschillende personages bedoeld zijn.

De beste verklaring is wel de zogenaamde autobiografische verklaring¹⁰, volgens dewelke de dienaar de profeet zelf is. Dit is vooral zo voor de eerste drie teksten over de Dienaar. De eindeloze reeks van andere verklaringen is voor een groot deel in het leven geroepen door de gewoonte de profetieën van de Dienaar als zeer speciaal te beschouwen. En deze gewoonte is nog steeds het gevolg van de in het Tweede Verbond gewortelde messiaanse tekstverklaring¹¹.

Maar dit houdt geen kristische verklaring van de teksten in. De vroeg-christelijke milieus hebben ze toegepast omdat ze er een goede voorafbeelding in zagen van de zending en het lot van Jezus. Ze vestigen trouwens hun aandacht vooral op bepaalde verzen die ze *afzonderen*, zoals toen gebruikelijk was, en niet zozeer op de gehele context.

Het is dus zo dat men de overeenkomst tussen de profetieën van de Dienaar en het Tweede Verbond best niet door de categorie *voorspelling* moet verklaren.

Deze overeenkomst moet alleen vanuit het christendom worden begrepen. De schrijvers van het Tweede Verbond maken van dit tekstdeel gebruik om Jezus Christus te typeren in samenhang met de lezing van het eerste verbond.

2.2 SYMBOLIEK WIJNGAARD EN OLIJFPERS

De druivenoogst; druiven treden (Egyptische voorstelling). Rechts is een prieel van wijngaardranken (a); daaronder staan de plukkers (b) die de druiventrossen (c) afsnijden. Links is de wijnpersbak (d) waarin de mannen staande de druiven treden (e). Beneden loopt de wijn uit de wijnpersbak in een kuip (f); de wijn werd dan later in de kruiken (g) gebottels. Treden in de druivenpers.

In de oudbeeld was bekend "de wijnpersen treden"¹² en beroemd is de uitdrukking "in het schone visioen van Jesaja: waarom is dat rood aan uw gewaad en zijn uw kleden als die van iemand, die de wijnpersen treedt? Ik

⁷ Jes. 40: 1 Troost, troost mijn volk, zegt jullie God. 2 Spreek Jeruzalem moed in, maak haar bekend dat haar slavendienst voorbij is, dat haar schuld is voldaan, omdat zij een dubbele straf voor haar zonden uit de hand van de HEER heeft ontvangen.

⁸ Jes. 42: 1-4; 49: 1-6; 50: 4-11; 52: 13-53, 12.

⁹ Mt. 3: 17; Lk. 4: 17-21; 22: 37; Hand. 3: 13; 8: 32-33.

¹⁰ Idee van Antoon Schoors.

¹¹ Dit is de keuze van de Katholieke theologie.

¹² Neh. 12: 15.

heb de pers alleen getreden¹³. Behalve de wijnpersbak (a) is er nog een wijnbak (b) de trog, waarin de getreden most of wijn vloeit; in de Statenvert. ook wel genoemd kuipen¹⁴ (Jer. 48:38). Het druivenpersen kan gebeuren doordat men een zwaar voorwerp door middel van een hefboom op de druiven drukt; of doordat mensen met blote voeten in de wijnpersbak treden (a). Uit de wijnpersbak vloeit de getreden wijn in een lagere trog of kuip (b) die als een goot hier voor de wijnpersbak loopt.

We verwijzen hierbij naar de tekst van Jes. 63: 2 *Je doet er goed aan die helemaal te lezen. Jesaja heeft het over de figuur van de redder. Het christendom heeft er heel vaak – met vaak wat te expliciete beelden – een bloederig beeld van dé Christus in gezien. Hoe komen uw kleren zo rood, als de kleren van iemand die de wijnpers treedt?* 3 *Ik heb de perskuip alleen getreden, geen van de volken hielp me daarbij.*

2.3 VIER LIEDEREN

In het eerste lied¹⁵ is het zijn functie het recht op aarde te vestigen. In het tweede lied moet hij gaan zorgen voor de terugkeer van Jakob/Israël en moet hij een licht zijn voor alle volken¹⁶. De functie van de dienaar wordt steeds meer toegespitst, en dat zal zich in het derde en vierde lied voortzetten.

2.3.1 Eerste lied

De lijdende dienaar is door de Joden o.a. Rashi sterk messiaans uitgelegd als polemische zet tegen de christelijke toepassing. De Joden hebben hun vernedering ingepast in de offerspiritualiteit. De ebed JHW, trouwens de Joodse avoda, liturgie, dienst, luisteren naar JHWH is hen niet vreemd.

Op grond hiervan werd in Jes.53 meestal het collectieve Israël gezien, lijdend in de tijd van de Babylonische ballingschap en daarna.

Laat ons bidden.
God,
door het kostbaar Bloed van uw eniggeboren
Zoon hebt Gij alle mensen verlost.
Zet het werk van uw barmhartigheid in ons voort en
laat ons altijd,
bij de overweging van dit mysterie,
de genade van de verlossing ontvangen.
Door Christus onze Heer.
Amen.

Eeuwige Vader, schenk ons Barmhartigheid in
naam van het Kostbaar Bloed van uw Enige Zoon,
schenk ons Barmhartigheid, smeken wij U.
Amen.

Mijn Jezus Barmhartigheid.
Barmhartigheid mijn Jezus.
O Jezus, uw Heilig Kostbaar Bloed
kome ons en de arme zielen ter hulp.

2.3.2 Tweede lied

In het tweede lied gaat men meer naar de persoon van de ebed JHWH:

In 42:1,3,4 komt naar voren dat de Knecht niet slechts het *recht* aan de volken bekend maakt, maar dat ook vestigt op aarde. Hij volvoert daarmee een *koninklijke taak*, die ook in diverse koningspsalmen naar voren komt¹⁷ en gebruikt wordt om Davids regering te typeren¹⁸. De Knecht is als een tweede

Mozes / *profeet* die het volk uit onderdrukking bevrijdt¹⁹. De Knecht wordt na vernedering verhoogd en om hem zullen veel koningen verstommen²⁰ en zich voor hem neerbuigen²¹. In Jes.55:3 worden de *getrouwe genadebewijzen aan*

¹³ Jes. 68: 2, 3.

¹⁴ Jes. 48: 38.

¹⁵ Jes. 42: 1-4.

¹⁶ Jes. 49: 6.

¹⁷ Jes. 45: 4-7; 72 :1-4,12-14.

¹⁸ 2 Sam. 8: 15.

¹⁹ Bijv. Jes. 49: 5-13.

²⁰ Jes. 52: 13,15; 53: 12.

²¹ Jes. 49: 7. J.H. Walton ziet in het vierde Knecht-gedicht 'the substitute king ritual' dat bekend is uit Mesopotamische en Hethitische bronnen. Als dit het geval is, dan is dit een extra aanwijzing de Knecht als een koninklijke figuur te zien.

David genoemd. Gods verbondstrouw aan het huis van David heeft gevolgen voor het gehele volk²². De Knecht maakt de rol van de Davidische koning waar. Hij brengt *gerechtigheid*²³, brengt Israël terug tot JHWH, de Ene²⁴, brengt heil tot aan de *einden van de aarde* en *draagt de zonde* van velen²⁵. Hij zal een verbond voor het volk zijn²⁶. In het wetenschappelijk onderzoek is het gebruikelijk Jes.40-55 afzonderlijk te bestuderen, en daardoor wordt er te weinig een verbinding gelegd met Jes.9:5 – 6, 11: 1-9 en 61: 1 – 3.

Vanuit de samenhangen met andere passages in het boek Jesaja blijkt een gelijkstelling van de diverse verlossers (kind, koning, knecht, gezalfde, verlosser) mogelijk te zijn.

Daarmee rijst de vraag, waarom steeds hetzelfde woord gebruikt wordt. Het meest aannemelijk is de verklaring dat de Messias de vertegenwoordiger van zijn volk is. Net zoals de Israëlieten zonen van God genoemd kunnen worden, maar er slechts één in eigenlijke zin Zoon van God is. Net zoals de uitdrukking 'zaad/nageslacht van Abraham' betrekking kan hebben op alle Israëlieten, maar ook alleen op Christus²⁷.

2.3.3 Jes. 53

In Jes.53 is de Messias bedoeld, en niet het volk. De volgende argumenten kunnen aangevoerd worden ten gunste van de verklaring dat een enkele persoon bedoeld wordt en niet een collectivum als het volk Israël.

a. Volgens vers 8 draagt de Knecht de plaag om de overtreding van Gods volk Israël. Niet Israël lijdt verzoenend en plaatsvervangend voor de volken.

b. Het is niet realistisch om van Israël aan te nemen '*Hij heeft geen onrecht gedaan en geen bedrog is in zijn mond geweest*' (vs.9). De profeten (en ook Jesaja) klagen Israël steeds aan vanwege allerlei zonden. Daardoor wordt de ballingschap veroorzaakt.

c. Israëls zonden worden in dit deel van Jesaja herhaaldelijk genoemd. Daarom heeft dat volk zelf verzoening nodig. Jes.53 sluit aan bij de Levitische offerdienst, waarin het onschuldige offerdier verzoenend en plaatsvervangend sterft voor het volk, bijvoorbeeld door te spreken over een offerlam (vs.7), een schuldoffer

²² De Knecht maakt de rol van de Davidische koning waar. Hij brengt gerechtigheid (9:7; 42:1-4), brengt Israël terug tot God (49:5), brengt heil tot aan de einden van de aarde (49:6) en draagt de zonde van velen (53:4-5,10-12). Hij zal een verbond voor het volk zijn (42:6; 49:8). Vergelijk het verbond met David in 55:3, een verbond dat de Knecht dus realiseert.

²³ Jes. 9: 7 42: 1-4.

²⁴ Jes. 49: 5.

²⁵ Jes. 49: 8; Jes. 53: 4-5,10-12.

²⁶ Jes. 42: 6; 49: 8.

²⁷ Gal. 3.

(vs.10) en het dragen van zonden (vs.10). Niet Israël sterft een zoendood voor de volken, maar de Messias sterft de zoendood voor anderen.

d. De Knecht is een man (vs.3); Israël is in het volgende hoofdstuk een vrouw²⁸.

e. In de laatste verzen van Jes.53 is telkens een tegenstelling tussen een veelheid en een eenheid. *De Knecht/Messias representeert zijn volk, maar stelt het ook in staat om echt een knecht van God te worden.*

Volgens Berges²⁹ zagen de auteurs en samenstellers van Jes.40 zichzelf steeds meer in de lijn van de profeet Jesaja en zijn discipelen en schiepen zij ten behoeve van hun eigen identiteit de literaire figuur van de knecht. Uit de blinde en dove knecht Jakob/Israël³⁰ *groeide de getrouwe knecht die de taak had de verstrooiden terug tot JHWH te brengen*. Vanaf 54:17 beschouwden de samenstellers zich als 'knechten'.

Dit is ook het proces dat wij meemaken als bannelingen naar de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, niet van deze wereld, maar wel in deze wereld.

In dit deel van Jesaja is een groep aan het woord die zich als een enkeling voorstelt.

Het meest spannend is dit voorstel bij Jes.53, omdat velen menen dat hier geen collectieve uitleg mogelijk is. Toch zijn er wel aanwijzingen in die richting. Ten eerste is dit gedicht omringd door *Jeruzalem-passages* in Jes.52 en 54. Aan het eind van Jes.54 staan voor het eerst de knechten, de nakomelingen van de Knecht en van moeder Sion. Ten tweede komt de klacht dat de Knecht tevergeefs arbeide en mishandeld is door zijn vijanden³¹ tot een climax in de beschrijving van de Knecht in 53:2-3. Ten derde zijn er veel overeenkomsten met het visioen in Jes. 6. Dat is belangrijk met het oog op de *wij* in Jes.53 dat verwijst naar de Judeeërs die de functie van de Knecht erkenden. Dat zijn *de velen*. Terwijl er eerst ongeloof was, zullen zij toch tot erkenning komen³². De knechten

presenteren zich in de figuur van de lijdende Knecht en beseffen dat hun resultaat *geheel van God afhangt*: de Knecht zal nakomelingen zien en een lang leven hebben).

2.3.4 Jezus als Knecht

Heeft Jezus zichzelf gezien als Messias? Heeft Hij zich beroepen op Jes. 53? In het Duitse taalgebied werd dit door geleerden als R. Bultmann en G. Bornkamm ontkend. Diverse uitspraken in het NT zouden een latere interpretatie van de vroegchristelijke gemeente zijn en geen authentieke uitspraken van Jezus. Daar tegenover heeft H.W. Wolff vanaf 1942

met kracht verdedigd, dat Jezus met de Schriften geleefd heeft en in Jes.53 zijn lijdensweg getekend heeft gezien. In Jezus vindt het gedicht van de lijdende knecht zijn beslissende vervulling.

²⁸ Jes. 54: 4-6.

²⁹ Berges, U., Jesaja 40-48. HThKAT. Freiburg: Herder, 2008. Berges, U., 'The Literary Construction of the Servant in Isaiah 40-55', *Scandinavian Journal of the OT* 24 (2010) 28-38.

³⁰ Jes. 42: 18-19.

³¹ Jes. 49: 4,7 en 50: 6.

³² Jes. 52: 14; 53: 11,12 en Jes. 52: 7; 53: 5; 54: 17.

Het tweede verbond bevat veel verwijzingen naar de behandelde passages uit Jesaja. Johannes de Doper lijkt met de verwijzing naar het lam van God aan te sluiten op Jes.53:4,7³³. Bij de doop van Jezus proclameert de hemelse stem: *Deze is mijn Zoon, de geliefde, in wie Ik mijn welbehagen heb*³⁴.

De visie op de Ebd JHWH heeft vele studies bevrucht. Er is o.a. een bespreking rond de mogelijkheid dat ook al in de Deutero-Jesaja de verrijzenis van Christus ingebed ligt.

3 Deutero-Jesaja moeilijk

De verschillende vertalingen tonen hoe moeilijk het ligt.

In de NBV³⁵ lezen we Jes. 53: 10 Maar de HEER wilde hem breken, hij maakte hem ziek. Hij offerde zijn leven voor hun schuld, om zijn nageslacht te zien en lang te leven. En door zijn toedoen slaagde wat de HEER wilde. 11 Na het lijden dat hij moest doorstaan, zag hij het licht en werd met kennis verzadigd. Mijn rechtvaardige dienaar verschaft velen recht, hij neemt hun wandaden op zich³⁶.

De SV³⁷: Als zijn ziel zich tot een schuldoffer gesteld zal hebben, zo zal Hij zaad zien, Hij zal de dagen verlengen.

De NBG-vertaling geeft de laatste woorden weer met en een lang leven hebben. Wordt hier de opstanding bedoeld of niet? Op zijn minst wordt die mogelijkheid opengelaten. Zoals vaak met profetieën het geval is, is pas vanuit de vervulling de verklaring mogelijk.

De HSV³⁸ vertaalt het volgende vers Om de moeitelijke inspanning van Zijn ziel zal Hij het zien, Hij zal verzadigd worden en voegt er in een noot aan toe: Volgens een van de Dode Zeerollen en de Septuaginta: het licht³⁹.

4 Slotbedenking

Hier rijst de vraag of de uitspraken niet méér zijn: ook goddelijke openbaring over zaken die de eigen ervaringen en verwachtingen overstijgen. Het karakter van profetie is hier in het geding. Wie zoveel mogelijk opgedane ervaringen als bron van uitspraken ziet, komt tot andere conclusies dan wie uitgaat van **een goddelijke openbaring**, al sluit die wel vaak aan bij opgedane ervaringen.

Een argument vooreen personificatie is dat de opstandingsverwachting pas van later datum is. Dit is echter een twijfelachtig standpunt: in Jes.25:7 en 26:19 is deze aanwezig⁴⁰.

Deze passages later dateren of niet is een academische bezigheid maar het is ons erom te doen wat leert ons de inhoud. Een detail bijvoorbeeld: Als het over het voortleven na de dood (nog niet gelijk aan opstanding uit de dood, maar wel

³³ Joh. 1: 29 *De volgende dag zag hij Jezus naar zich toe komen, en hij zei: 'Daar is het lam van God, dat de zonde van de wereld wegneemt.*

³⁴ Mat. 3: 17 // Mar. 1:11 // Luc.3: 22. Christus maakt in Mat.20:28 // Mar.10:45 ('... om zijn leven te geven als losprijs voor velen') een duidelijke toespeling op Jes.53:5,10; in Luc.22:37 ('Hij is onder de misdadigers gerekend') citeert Hij Jes.53: 12. De verwijzing naar het door lijden ingaan in heerlijkheid (Luc.18: 31-33; 24: 26) kan berusten op Jes.53 in het algemeen. De genezing van de schoonmoeder van Petrus wordt geïllustreerd met Jes.53: 4 (Mat.8: 14-17) en andere genezingen met Jes.42: 1-4 (Mat.12: 15-21). Het ongeloof van het volk in Jezus wordt toegelicht met een citaat van Jes.53: 1 (Joh.12: 37-38).

³⁵ NBV: De Nieuwe Bijbelvertaling 2004.

³⁶ Licht – vert. wellicht geïnspireert door Qumran ontdekking. In feite zijn er drie handschriften in Qumran die deze lezing hebben. Het aanschouwen van het licht is daarom hetzelfde als bevrijd zijn van de sjeel (Ps.56: 14; Job 33: 28-30) en als het vertoeven te midden van de levenden (Job 3: 20).

³⁷ SV of STV: Statenvertaling: is de eerste officiële Nederlandstalige Bijbelvertaling, die rechtstreeks uit het oorspronkelijke Hebreeuws, Aramees en Grieks werd vertaald. De opdracht voor de vertaling werd in 1618 gegeven op de Synode van Dordrecht; de Staten-Generaal werd gevraagd de vertaling te betalen.

³⁸ Herziane statenvertaling 1637.

³⁹ Om verder door te stoten: Vgl. ook Hand.13: 47; Rom.4: 25; 1 Kor.15: 3; 2 Kor.5: 21; Heb.9: 28; 1 Pe. 1: 19; 2: 24; 3: 18.

⁴⁰ vgl. ook Eze.37: 1-14 en Dan.12: 2.

ermee verwant) en een gericht na de dood dan is de boodschap er is een *Verlosser / verlossing*.

De vier liederen zijn:

Jes. 42: 1-4

1 Hier is mijn dienaar, hem zal ik steunen, hij is mijn uitverkorene, in hem vind ik vreugde, ik heb hem met mijn geest vervuld. Hij zal alle volken het recht doen kennen. 2 Hij schreeuwt niet, hij verheft zijn stem niet, hij roept niet luidkeels in het openbaar; 3 het geknakte riet breekt hij niet af, de kwijnende vlam zal hij niet doven. Het recht zal hij zuiver doen kennen. 4 Ongebroken en vol vuur zal hij het recht op aarde vestigen; de eilanden zien naar zijn onderricht uit.

Jes. 49: 1-6

1 Eilanden, hoor mij aan, verre volken, luister aandachtig. Al in de schoot van mijn moeder heeft de HEER mij geroepen, nog voor ze mij baarde noemde hij mijn naam. 2 Mijn tong maakte hij scherp als een zwaard, hij hield me verborgen in de schaduw van zijn hand; hij maakte me tot een puntige pijl, hij stak me weg in zijn pijlkoker. 3 Hij heeft me gezegd: 'Mijn dienaar ben jij. In jou, Israël, toon ik mijn luister.' 4 Maar ik zei: 'Tevergeefs heb ik me afgemat, ik heb al mijn krachten verbruikt, het was voor niets, het heeft geen zin gehad. Maar de HEER zal me recht doen, mijn God zal me belonen.' 5 Toen sprak de HEER, die mij al in de moederschoot gevormd heeft tot zijn dienaar om Jakob naar hem terug te brengen, om Israël rond hem te verzamelen – dat ik aanzien zou genieten bij de HEER en dat mijn God mijn sterkte zou zijn. 6 Hij zei: 'Dat je mijn dienaar bent om de stammen van Jakob op te richten en de overlevenden van Israël terug te brengen, dat is nog maar het begin. Ik zal je maken tot een licht voor alle volken, opdat de redding die ik brengen zal tot aan de einden der aarde reikt.'

Jes. 50:4-9

1 Dit zegt de HEER: Waar is de scheidingsbrief waarmee ik jullie moeder heb weggestuurd? Of waar is de schuldeiser aan wie ik jullie heb verkocht? Nee, vanwege jullie zonden zijn jullie verkocht, vanwege je wandaden is je moeder weggestuurd. 2 Waarom was er niemand toen ik kwam? Waarom antwoordde niemand toen ik riep? Zou mijn arm te kort zijn om te bevrijden? Ontbreekt het mij aan kracht om te redden? Alleen al door te dreigen laat ik de zee droogvallen en vorm ik rivieren om tot woestijn, waarin de vis stinkt door gebrek aan water en van dorst sterft. 3 Ik kan de hemel in duisternis hullen en hem bekleden met een rouwgewaad. Vertrouwen op de HEER die helpt 4 God, de HEER, gaf mij een vaardige tong, waarmee ik de moedeloze kan opbeuren. Elke ochtend wekt hij mijn oor, zodat het toegerust is om aandachtig te horen. 5 God, de HEER, heeft mijn oren geopend en ik heb geen verzet geboden, ik ben niet teruggedeinsd. 6 Ik heb mijn rug blootgesteld aan mijn folteraars, wie mij de baard uittrokken, bood ik mijn wangen aan. Ik heb mijn gezicht niet verborgen toen ze mij beschimpten en bespuwden. 7 God, de HEER, zal mij helpen, daarom word ik niet

gekwetst en is mijn gezicht zo onbewogen als een rots, want ik weet dat ik niet beschaamd zal staan. 8 Hij die mij recht verschaft is nabij. Wie durft tegen mij een geding aan te spannen? Laten we samen voor het gerecht verschijnen. Wie is mijn tegenstander in deze zaak? Laat hij mij tegemoet treden. 9 God, de HEER, zal mij helpen – wie zal mij dan veroordelen? Mijn belagers vallen uiteen als een kledingstuk, als een gewaad dat ten prooi is aan de motten.

Jes. 52: 13-53: 12.

13 Ja, mijn dienaar zal slagen, hij zal groots zijn, hoog verheven in aanzien. 14 Zoals hij velen deed huiveren – zo gruwelijk, zo onmenselijk was zijn aanblik, zijn uiterlijk had niets meer van een mens –, 15 zo zal hij veel volken opschrikken, en koningen zullen sprakeloos staan. En zij aan wie niets was verteld, zullen zien, zij die niets hadden gehoord, zullen begrijpen. 53 1 Wie kan geloven wat wij hebben gehoord? Aan wie is de macht van de HEER geopenbaard? 2 Als een loot schoot hij op onder Gods ogen, als een wortel die uitloopt in dorre grond. Onopvallend was zijn uiterlijk, hij miste iedere schoonheid, zijn aanblik kon ons niet bekoren. 3 Hij werd veracht, door mensen gemeden, hij was een man die het lijden kende en met ziekte vertrouwd was, een man die zijn gelaat voor ons verborg, veracht, door ons verguisd en geminacht. 4 Maar hij was het die onze ziekten droeg, die ons lijden op zich nam. Wij echter zagen hem als een verstoteling, door God geslagen en vernederd. 5 Om onze zonden werd hij doorboord, om onze wandaden gebroken.

Voor ons welzijn werd hij getuchtigd, zijn striemen brachten ons genezing. 6 Wij dwaalden rond als schapen, ieder zocht zijn eigen weg; maar de wandaden van ons allen liet de HEER op hem neerkomen. 7 Hij werd mishandeld, maar verzette zich niet en deed zijn mond niet open. Als een schaap dat naar de slacht wordt geleid, als een ooi die stil is bij haar scheerders deed hij zijn mond niet open. 8 Door een onrechtvaardig vonnis werd hij weggenomen. Wie van zijn tijdgenoten heeft er oog voor gehad? Hij werd verbannen uit het land der levenden, om de zonden van mijn volk werd hij geslagen. 9 Hij kreeg een graf bij misdadigers, zijn laatste rustplaats was bij de rijken; toch had hij nooit enig onrecht begaan, nooit bedrieglijke taal gesproken. 10 Maar de HEER wilde hem breken, hij maakte hem ziek. Hij offerde zijn leven voor hun schuld, om zijn nageslacht te zien en lang te leven. En door zijn toedoen slaagde wat de HEER wilde. 11 Na het lijden dat hij moest doorstaan, zag hij het licht en werd met kennis verzadigd. Mijn rechtvaardige dienaar verschaft velen recht, hij neemt hun wandaden op zich. 12 Daarom ken ik hem een plaats toe onder velen en zal hij met machtigen delen in de buit, omdat hij zijn leven prijs gaf aan de dood en zich tot de zondaars liet rekenen. Hij droeg echter de schuld van velen en nam het voor zondaars op. die ons lijden op zich nam.